

EL TEMPS

AJUNTAMENT DE TORTOSA

Portada de *De rebus Hispaniae memorabilibus opus* del cronista sicilià Lucio Marineo, una obra que Despuig crítica en el cinquè col·loqui. A la dreta,

Les reflexions polítiques de ‘Los col·loquis’

Josep Solervicens, coautor de l'última edició crítica de ‘Los Col·loquis’ (Edicions de l'Abadia de Montserrat), analitza la defensa que Despuig fa de la singularitat de la Corona d'Aragó dins la monarquia hispànica.

Los col·loquis de Tortosa de Cristòfol Despuig es poden considerar un clàssic de la literatura catalana en la mesura que són una obra canònica, en termes de qualitat literària i d'assimilació creativa del Renaixement italià, però no es van difondre gaire ni al seu temps ni a l'actualitat, de manera que lamentablement no han modelat el pensament de generacions de lectors ni han tingut un impacte determinant en les reflexions del nostre present. Es tracta d'un diàleg pluritemàtic que reflexiona amb perspectiva crítica sobre la realitat coetània. Els tres interlocutors de l'obra —el cavaller tortosí Lívio, el ciutadà tortosí Fàbio i el cavaller valencià don Pedro— dirimeixen les seves posicions lleugerament contrastades sobre la realitat política, social i eclesiàstica en una controvèrsia elegant, mentre caminen pels carrers de Tortosa i naveguen per l'Ebre. L'articulació d'opinions, el poliperspectivisme o la construcció d'una trama de ficció consistent que imita les estratègies d'una conversa espontània i estructura les reflexions són trets característics de la utilització renaixentista

del diàleg. Les reflexions que teixeixen les diverses perspectives dels tres interlocutors són extraordinàriament agosarades i lúcides i mereixen ocupar un lloc destacat en la xarxa de textos que configuren la tradició de la literatura catalana.

Les reflexions sobre política són l'eix temàtic més rellevant de *Los col·loquis*, el que ocupa més extensió i, possiblement, el que té més actualitat. Els interlocutors no formulen ni grans especulacions teòriques ni evocacions historicistes, fonamentalment analitzen el seu present des d'una òptica crítica, defensen el prestigi, la unitat i la pervivència de la llengua catalana, reivindiquen el pactisme com a sistema de govern i reclamen respecte per la singularitat i els privilegis de la Corona d'Aragó en la monarquia hispànica. La reivindicació d'una Espanya plural no és una novetat de Despuig ni és exclusiva de l'àmbit català. Antoni Ferrando ha detectat una subtil maniobra de vindicació del pes de València dins de la monarquia hispànica a la cort de Carles V i apareixen plantejaments similars a Portugal. Des-

puig, però, va més enllà, perquè, de fet, reacciona davant del fracàs d'aquestes maniobres descentralitzadores prèvies. Ho fa a la contra, denunciant els greuges comesos i posant nom als culpables, amb una clara intenció de provocar.

L'evocació i narració de fets històrics assumeix una funció simbòlica i vehicula la defensa dels privilegis catalans enfront de la tendència interessada a confondre la Corona de Castella amb tot Espanya. Per això el més crític dels interlocutors de l'obra, Lívio, articula una veritable contrahistòria que destaca el caràcter heroic d'un conjunt de monarques i nobles catalans, les gestes dels quals han estat oblidades o tergiversades en les històries d'Espanya redactades des de Castella o impulsades per cronistes imperials: l'historiador castellà Juan Sedeño a la *Summa de varones ilustres* (1551) oblida esmentar personatges com Ramon Berenguer IV, Jaume I, Pere el Gran o Alfons el Magnànim; el cronista imperial Pedro Mexía a la *Historia imperial y cesàrea* (1545) situa el Regne de Nàpols a la Corona de Castella i no a la d'Aragó, i silencia el paper que va jugar

imatges de la Festa del Renaixement de Tortosa, la catedral de la ciutat i el museu.

Ramon Berenguer III en l'aclariment de la innocència de la llegendària emperadriu d'Alemanya; el també cronista imperial Florián d'Ocampo a la *Crónica general de España* (1543) considera Felip de Castella rei de tot Espanya i situa la primera població hispànica fundada pel mític Túbal a Andalusia i no al litoral català, un aspecte que enfurisma els interlocutors com si d'un fet real es tractés. Lívio atribueix els oblits i les tergiversacions a l'esperit expansionista de la Corona de Castella, que silencia els fets heroics dels catalans. Però l'esmolada retòrica dels interlocutors no té per objectiu establir amb més rigor un conjunt de fets llegendaris i històrics, sinó desfer la interessada confusió entre Castella i Espanya que s'havia anat introduint des de la Cort i reivindicar el paper que la Corona d'Aragó havia de jugar en el present dins d'Espanya, amb els mateixos drets que la Corona de Castella, en tant que "nacions en Espanya".

El relat de la guerra contra Joan II, que ocupa monogràficament el cinquè col·loqui, té també una forta càrrega política, i esdevé una reflexió sobre el present a partir del passat. Lívio, de bon començament, precisa que no resseguirà el curs de la guerra que la Generalitat de Catalunya va obrir en contra del seu monarca, "perquè seria un procés infinit i molt pesat, i també perquè està ja escrita", sinó que només insistirà en els fets polèmics: plantejarà "lo descàrrec" dels catalans. El descàrrec es converteix en una crítica contundent a la interpretació que de la guerra havia fet el cronista si-

cilià Lucio Marineo, al servei de Carles V, al *De rebus Hispaniae memorabilibus opus* (1530). Marineo havia donat una visió absolutista del poder monàrquic, segons Lívio, "per aplaudir i llagotejar al rei". La interpretació a la contra de *Los col·loquis* articula una defensa a ultrança de les Constitucions de Catalunya i del pactisme com a model de relació entre el monarca i els seus súbdits. Lívio insisteix en la innata fidelitat dels catalans als seus monarques, però recorda els acords que Joan II va signar en la Capitulació de Vilafranca i considera que la guerra del Principat contra el seu monarca és deguda al fet que "lo rei los havia trencat la fe i paraula que donat los havia [...], perquè contra les Constitucions [...] rompé als catalans les capitulacions promeses i jurades". Els catalans, fidels a les Constitucions, "eren obligats" a aixecar-se en contra del monarca per defensar els acords a què havien arribat "entre lo rei i Principat". Don Pedro, l'interlocutor valencià, observa que "és fort cosa llevar l'obediència al rei i ja és més fort fer-li guerra oberta; jo crec que mai s'és vist tal". Lívio replica a l'instant: "més fort cosa és trencar la fe promesa en acte tan senyalat". El to i la contundència de les afirmacions són una advertència clara de la necessitat de mantenir les Constitucions i respectar els pactes en el present, utilitzant com a fil vehicular un fet esdevingut al segle XV, com a simple pretext per a vehicular més còmodament una teoria política vinculada a la realitat estrictament coetània. Les conseqüències funestes de

no complir les lleis, per més que qui les incompleixi sigui el monarca, són un clar toc d'alerta,

No hi ha cap dubte que Despuig va prestar atenció a les classes de retòrica i que és intel·ligent a l'hora de posar en pràctica la disciplina. D'aquí una constant de l'obra: la formulació polèmica dels arguments amb la voluntat d'escandalitzar. Per exemple, la preocupació per l'ús que fa la noblesa catalana i valenciana del castellà es planteja com la por que "se lleve de rael la [llengua] de la pàtria, i així pareixeria ser per los castellans conquistada", és a dir, que la noblesa catalana substituís el català pel castellà convertiria la confederació de les corones d'Aragó i de Castella en una conquesta de Castella. Igualment, els retrets als historiadors castellans i als cronistes imperials pel conjunt d'oblits i tergiversacions de la història, raó per la qual don Pedro etziba un "i tampoc li ha agradat a aqueix benaventurat de senyor per a posar-lo en la *Suma dels Il·lustres*? donau-lo als corbs tal home!", es conclou amb una formulació volgudament estrident: "la major part dels castellans gosen dir públicament que aquesta nostra província no és Espanya i per ço que nosaltres no som veraders espanyols". Evidentment, cap cronista no deia això, però identificar Espanya primordialment amb la Corona de Castella i menystenir la realitat catalana dins de la nova Espanya que aleshores començava a articular-se és interpretat i formulat així.

Josep Solervicens